

ΑΓΓΕΛΟΣ Π. ΜΑΤΘΑΙΟΥ

Ἐπιγραφικὰ σύμμεικτα

1. Αρχαϊκὴ ἐπιγραφὴ Ἰαλυσοῦ

Στὴν Ρόδο εἶχα ἐργασθῆ ὡς ἔκτακτος ἀρχαιολόγος τὸ διάστημα Ἰανουαρίου – Μαΐου 1977. Ταξίδευσα καὶ πάλι στὸ νησι εικοσιοκτὼ χρόνια ἀργότερα (5-10 Ἀπριλίου 2005). Κατὰ τὴν παραμονή μου οἱ ἐπιμελήτριες τῶν Ἀρχαιοτήτων κυρίες Τασία Δρελιώση καὶ Τούλα Μαρκέτου, φίλες παλαιές καὶ ἀγαπημένες, μὲ ξενάγησαν στὴν ἐτοιμαζόμενη τότε ἐκθεση τῶν Ροδιακῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν εὐρημάτων τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἰαλυσοῦ.

Μεταξὺ τῶν ἐκτιθεμένων εὐρημάτων τῆς Ἰαλυσοῦ τὴν προσοχή μου ἐτράβηξε ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ μία ἀρχαϊκὴ ἐπιγραφὴ. Ὁ ἔλεγχος τοῦ λίθου ἀπέφερε πληρέστερο κείμενο.

Βάση περιρραντηρίου πωρίνη σχήματος κολούρου κώνου μετὰ ραβδώσεων ἐλλειπῆς ἄνω καὶ θραυσμένη σὲ δύο τεμάχια συγκολλημένα. Ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι βουστροφηδὸν κατακορύφως (παραλλήλως πρὸς τὸ ὕψος τοῦ περιρραντηρίου) χαραγμένη. Εἰκ. 1-2.

ῚΨ. (σωζ.) 0,68 μ., διάμ. (ἄνω) 0,225 μ.

ῚΨ. γραμμ. 0,055 (V) - 0,02 (O) μ.

ῚΕκδ. G. Pugliese Carratelli, Nuovo supplemento epigrafico Rodio, *ASAtene* 33-34, n.s. 17-18 (1955-56) [1957] 164, ἀρ. 13.

Πρβλ. Marina Martelli, La Stipe Votiva dell' Athenaion di Jalysos: Un Primo Bilancio, στὸν τόμο S. Dietz - I. Papachristodoulou (eds.), *Archaeology in the Dodecanese*, Copenhagen 1988, 104-120, εἰδ. σελ. 113 καὶ σημ. 105. L. H. Jeffery, *The Local Scripts of Archaic Greece*, (2nd edition with a Supplement by Alan Johnston) Oxford 1990, Rhodes ἀρ. 12a, σελ. 475.

6ος αἰ. π.Χ.

	[- - 5-7 - -]αρϞ![,]	→
2	Ϟιϙς [- - 5-7 - -]	←
	δεκάτ[α]ν τὰθαν-	→
4	αἶαι ἀνέθϞεν.	←

1fin. ∇VLI ed.pr. || 3in. ΛΕ[.]![,]Λ[.] ed.pr.

1 Τὰ ἴχνη τοῦ πρώτου σωζομένου γράμματος μπορεῖ νὰ ἀνήκουν σὲ Α ἢ Ε. Τὸ ἐπόμενο γράμμα μπορεῖ νὰ εἶναι Ρ, -πρβλ. τὸ σχῆμα τοῦ Ρ στὸ Ροδιακὸ χάραγμα L. H. Jeffery, *The Local Scripts of Archaic Greece*, Oxford 1961, Rhodes 23, πίν. 68, μὲ τὸ ὅποιο ὁμοιάζει,

χωρίς να είναι βεβαίως τὸ ἴδιο,¹ ἢ τὸ λιγώτερο πιθανὸν Υ ἰσχυρῶς τῆς κλίσεως ποὺ ἔχουν τὰ δύο σωζόμενα ὑψίλων τοῦ 2ου στίχου.² Ἀκολουθεῖ ἡ κάτω ἀριστερὴ γωνία γράμματος· μάλλον δὲν εἶναι τμήμα ἐνὸς Ε, διότι οἱ κεραίες τῶν σωζομένων ἔψιλον τῆς ἐπιγραφῆς εἶναι λοξές. Πιθανώτατα εἶναι τμήμα τοῦ δασέος. Μετὰ τὸ ἴχνος αὐτὸ στὸ σχέδιο τῆς πρώτης ἐκδόσεως σημειώνεται τὸ κατώτερο ἄκρον καθέτου κεραίας γράμματος, τὸ ὁποῖο ὁμως δὲν ἐπέτυχα νὰ διακρίνω· πιθανὸν ἀκολουθοῦσε ἕνα ἀκόμη γράμμα ποὺ δὲν σώζεται. Στις 5 Ἰουλίου ἐέ. ἡ κυρία Δρελιώση κατόπιν παρακλήσεώς μου ἐπανεξέτασε τὸν λίθο στὸ σημεῖο αὐτό· τὴν εὐχαριστῶ καὶ ἀπὸ τὴν θέση αὐτή.³ Ὄντως στὸν λίθο σώζεται τὸ κατώτερο τμήμα καθέτου κεραίας.

Ἔτσι ἡ μεταγραφὴ τῶν σωζομένων γραμμάτων εἶναι: [- -]αρηι[.].⁴ Πιθανώτατα ἀνήκουν στὸ πατρωνυμικὸ τοῦ ἀναθέτου, π.χ. [Θ]αρηι[ο], πρβλ. *LGPN* I, 209, s.v. Θαρρίας (Εὐβοία, 4ος/3ος αἰ. π.Χ.). Γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ δασέος μετὰ τὸ Ρ πρβλ. τὸ ἐπίγραμμα τῆς Κερκύρας *IG IX I² 4, 880* (Schwyzer, *DGE* 133): ρηοῶσι, καὶ *IG I³ 723.9*: [Φρ]εῶρηιο[ς]· βλ. C. D. Buck, *The Greek Dialects*, Chicago 1955, 66, παρ. 76a, ἐπίσης L. Threatte, *The Grammar of Attic Inscriptions*, I. *Phonology*, Berlin 1980, 25.

Στὴν φθαρμένη ἐπιφάνεια πρὸ τῶν σωζομένων γραμμάτων τοῦ 1ου στίχου θὰ ἦταν χαραγμένο ἢ τὸ ὄνομα τοῦ ἀναθέτου ἢ τὸ εἶδος τοῦ ἀναθήματος (λ.χ. τόδε τῶγαλμα).

2 Βυιύς (= υἰός)· γιὰ τὸν τύπο *βυιύς* πρβλ. W. Blümel, *Die Inschriften der Rhodischen Peraia*. (*IK* 38), Bonn 1991, 351 (6ος αἰ. π.Χ.)· *IG V 1, 720* (Jeffery, *LSAG*, Lakonia, 31, σελ. 193, 200, πίν. 37), *IVO 30.3* (Ολυμπία, 5ος αἰ. π.Χ.), πρβλ. ἐπίσης τὸν Ἀττικὸν τύπο *βυύς*, *IG I³ 783, 791, 865*. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ λίθου μετὰ τὴν λέξη εἶναι φθαρμένη.

4 ἀνέθηκεν· τὸ γράμμα Η χρησιμοποιεῖται ἐδῶ, γιὰ νὰ ἀποδώσῃ τὸ ἀρχικὸ μακρὸ ἔψιλον (the inherited long) [ε:] (= η), ἐνῶ στὸν 2ο στίχο γιὰ τὸν δασὺ φθόγγο. Τὸ φαινόμενο εἶναι ἤδη γνωστὸ ἀπὸ ἄλλες ροδιακὲς ἐπιγραφές, βλ. Jeffery, *LSAG*, Rhodes ἀρ. 1, 4a, 5, 8, σελ. 347-349, πίν. 67.

Γιὰ τὴν προσφορὰ τῆς δεκάτης στὴν Ἀθηναῖα Ἰαλυσία, πρβλ. Marteli, ὁ.π., 113-114.

Εὐχαριστῶ θερμότατα τὶς δύο φίλες, καθὼς καὶ τὴν τότε προϊσταμένη τῆς Ἐφορείας, ἔφορο τῶν Ἀρχαιοτήτων κυρία Μελίνα Φιλήμονος, παλαιὰ καὶ ἀγαπημένη φίλη, διότι μὲ παρότρυναν νὰ μελετήσω τὴν ἐπιγραφὴ. Στὴν τελευταία καὶ τὸν σύζυγό της Δημήτρη Τσοποτὸ χρωστῶ καὶ τὴν θερμότητα φιλοξενία στὸ σπίτι τους.

1. Βλ. καὶ *LSAG* σελ. 345-346, ὅπου ἡ Jeffery σχολιάζει τὰ σχήματα τῶν γραμμάτων τῶν Ροδιακῶν ἐπιγραφῶν καὶ εἰδικὰ τὴν σελ. 346 γιὰ τὸ παρεμφερές (ρ3) πρὸς τὸ συζητούμενο ἐδῶ σχῆμα. Τὸ ἀκριβές σχῆμα τοῦ Ρ, τοῦ κατωκέφαλα ἀνεστραμμένου ἰσοσκελοῦς τριγώνου (V), πρὸς τὸ ὁποῖο μπορεῖ νὰ παραβληθῇ, συναντᾶται στὴν ἀρχαϊκὴ γραφὴ τῶν Μεγάρων (καὶ τῆς ἀποικίας τῶν Βυζαντίου), βλ. *LSAG* σελ. 132 καὶ τὸν πίνακα τῶν γραμμάτων στὸ τέλος τοῦ βιβλίου.

2. Ἡ μεταγραφὴ τοῦ γράμματος ὡς Υ θὰ εἶδε τὴν ἐξῆς ἀκολουθία γραμμάτων: αὐηι[.] ἢ εὐηι[.], ἡ ὁποία δὲν συγκροτεῖ λέξη.

3. Τὴν εὐχαριστῶ ἐπίσης θερμῶς, διότι ἐφρόντισε νὰ γίνουν οἱ φωτογραφίες τῆς ἐπιγραφῆς ἀπὸ τὸν ἀρμόδιο φωτογράφο τῆς Ἐφορείας κ. Γιώργο Κασσιώτη, τὸν ὁποῖον ἐπίσης εὐχαριστῶ, διότι ἐφιλοτέχνησε τὴν ἐξαιρετικὴν φωτογραφία τῆς ἐπιγραφῆς ποὺ δημοσιεύεται στὸ ἄρθρο.

4. Ἐὰν τὸ πρῶτο σωζόμενο γράμμα ἦταν Ε, πρᾶγμα ποὺ θεωρῶ ὀλιγώτερο πιθανόν, τὸ ὄνομα θὰ μποροῦσε νὰ συμπληρωθῇ ὡς [Υ]ερηι[ο] = Χηρίο, τὸ ὁποῖο μαρτυρεῖται στὴν Θήρα, βλ. *LGPN* I, 485, s.v. (6ος αἰ. π.Χ.).

2. Ἀνδριακῆς ἐπιγραφῆς σημείωσις

Προσφάτως ἐδημοσιεύθη ἐπιγραφή ἐπὶ βράχου ἀπὸ τὴν Ἄνδρο.⁵ Τὴν ἐπιγραφή χρονολόγησε ὁ ἐκδότης στὸ δεῦτερο ἡμισυ τοῦ 5ου αἰ. π.Χ., ὁ ὁποῖος καὶ προσέθεσε χρήσιμα σχόλια γιὰ τὸν προηγουμένως ἀμάρτυρο Ἀνδριακὸ μῆνα Ἡρησιῶνα. Παραθέτω τὸ κείμενο κατὰ τὴν ἔκδοσιν.

Τετράδι *ἠεορτή*
Ἡρησιῶνος⁶ ἐπὶ δέ-
κα.

Εἶναι ἄξιον περιεργείας ὅτι συμφώνως πρὸς τὴν μεταγραφή ἡ λέξις ἑορτή ἀναγράφεται χωρὶς τὸ ὀριστικὸ ἄρθρο καὶ δὲν δηλώνεται περὶ ποιᾶς ἑορτῆς πρόκειται.

Παρόμοιο κείμενο, εἶναι ἡ Ἀττικὴ ἐπιγραφή IG I³ 1382, τὴν ὁποία ἐδημοσίευσε πρῶτος ὁ O. Broneer, Eros and Aphrodite on the North Slope of the Acropolis, *Hesperia* 1 (1932) 43-44 (SEG 10, 27). Ἡ ἐπιγραφή εἶναι χαραγμένη σὲ ριζιμῶ βράχο στὴν β. κλιτὸ τῆς Ἀκροπόλεως.

450-430?

τῶι Ἔροτι *ἠε* ἑορτῆ
[τ]ετράδι *ἠισταμέν[ο]*
Μονυχιδῶν[ο]ς μεν[ός].

Στὸ Ἀττικὸ κείμενο καὶ ἡ θεότητα ἀναγράφεται καὶ τῆς λ. ἑορτῆ προτάσσεται τὸ ὀριστικὸ ἄρθρο. Προτείνω λοιπὸν τὴν ἐξῆς μεταγραφή τῆς Ἀνδριακῆς ἐπιγραφῆς:

Τετράδι ἡ ἑορτή
Ἡρησιῶνος ἐπὶ δέ-
κα.

Μὲ τὴν προτεινόμενη μεταγραφή ἡ λ. ἑορτή ἀποκτᾷ τουλάχιστον τὸ ἀναγκαῖο ἄρθρο. Παραμένει βεβαίως τὸ ζήτημα τῆς μὴ ἀναγραφῆς τῆς ἑορτῆς, ἡ ὁποία ἐξηγεῖται ἐν μέρει, ἐφ' ὅσον τὸ κείμενο παρέπεμπε σὲ μία καὶ μόνο, στὴν συγκεκριμένη περίπτωση, γνωστὴ ἑορτὴ γιὰ τὸν περαστικὸ ἀναγνώστη τῆς ἐπιγραφῆς. Ὁ ἐκδότης τῆς ἐπιγραφῆς σημειώνει ὅτι λόγῳ τῆς ἐγγύτητος τῆς θέσεώς της πρὸς μερικοὺς ταφικοὺς περιβόλους ἡ ἑορτὴ πιθανῶς νὰ συνδέεται μὲ τὴν λατρεία τῶν νεκρῶν.⁷

Ἡ μεταγραφή τοῦ γράμματος Η ὄχι ὡς δασέος, ἀλλὰ ὡς ὀριστικοῦ ἄρθρου (ἡ) συνάδει πρὸς τὸ Ἰωνικὸ ἀλφάβητο, στὸ ὁποῖο εἶναι χαραγμένη ἡ ἐπιγραφή. Τέλος εὐχεραίνει καὶ τὴν χρονολόγησίν της στὸν πρώϊμο τέταρτο αἰ. π.Χ., στὸν ὁποῖο πρέπει νὰ ἐνταχθῆ, ὅπως ὑποδεικνύει καὶ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων.

5. N. Petrocheilos, A Rock-cut Inscription of Andros, *Ἀρχαιογνωσία* 15 (2007-2009) 69-75. Βλ. καὶ τοῦ ἰδίου, *Συμβολὲς στὴν ἱστορία καὶ προσωπογραφία τῆς ἀρχαίας Ἀνδρου*, Ἄνδρος 2010, 154-155, ἀρ. 91.

6. Καὶ στὶς δύο δημοσιεύσεις τῆς ἐπιγραφῆς τὸ ὄνομα τοῦ μηνὸς τονίζεται στὴν προπαραλήγουσα. Τὸ ὄνομα τοῦ νέου μηνὸς πρέπει νὰ τονισθῆ στὴν παραλήγουσα, ὅπως καὶ τὰ ὀνόματα τῶν γνωστῶν μηνῶν μὲ τὴν κατάληξιν -ῶν (-ῶνος).

7. Ἡ ἐξήγηση εἶναι πιθανή· παρὰ ταῦτα σκέπτομαι μήπως πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν στὸν περίξ χώρο ἕξις κάποιας ὑπαίθριας λατρείας, λ.χ. σὲ τυχὸν παρακείμενο σπηλαιῶδες κοίλωμα.

Εικ. 1. Φωτογραφία της ἐνεπιγράφου βάσεως

Εικ. 2. Σχεδιογράφημα της ἐπιγραφῆς